

Богдан Б.В.

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХОДІВ ЩОДО ПРОТИДІЇ ІНФЕКЦІЙНИМ ХВОРОБАМ

У статті здійснено аналіз законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, якими урегульовано відносини щодо протидії інфекційним хворобам, та акцентовано увагу на наявних правових прогалинах і колізіях.

Юридичний аналіз таких нормативно-правових актів, як: «Основи законодавства України про охорону здоров'я»; «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ»; «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення»; «Про захист населення від інфекційних хвороб»; «Про затвердження Комплексного плану заходів щодо запровадження та розповсюдження санітарно-медичних документів єдиної форми»; «Про протидію захворюванню на туберкульоз»; «Про інформацію Кабінету Міністрів України про стан захворюваності населення України на інфекційні хвороби та заходи щодо її зниження»; «Про ситуацію, що склалася у зв'язку з епідемією грипу та пандемічного грипу А(Н1Н1), та першочергові заходи протидії її поширенню»; «Про підготовку до проведення вакцинації населення проти пандемічного грипу А(Н1Н1) Каліфорнія /04/09 та/або сезонного грипу»; «Про затвердження Правил санітарної охорони території України»; «Про затвердження Загальнодержавної цільової соціальної програми протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2014–2018 рр.»; «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» дає можливість стверджувати, що заходи щодо протидії інфекційним хворобам, визначені чинним законодавством, переважно зводяться до профілактичних, протиепідемічних та обмежувальних. Профілактичні заходи відіграють важливу роль у протидії інфекційним захворюванням населення, оскільки мають на меті забезпечити належну поінформованість населення щодо небезпеки та способів поширення інфекційних хвороб.

Автором акцентовано увагу на тому, що нормативно-правова регламентація протидії інфекційним хворобам має бути адаптованою до положень Міжнародних медико-санітарних правил, тому потребує подальшого вдосконалення.

Ключові слова: інфекційні хвороби, протидія, суб'єкти публічної адміністрації, пандемія, міжнародні стандарти.

Постановка проблеми. Серед основних принципів охорони здоров'я в Україні «охорону здоров'я» визнано пріоритетним напрямом діяльності держави і суспільства, оскільки життя та здоров'я людини є об'єктом регулювання з боку держави. Держава визначила, що цей принцип є одним із головних чинників, які сприяють виживанню і розвитку населення України. Охорона здоров'я законодавчо визнана загальним обов'язком не лише держави, а й суспільства загалом відповідно до ст. 5 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання заходів щодо боротьби з інфекційними хворобами були предметом наукових досліджень І.О. Грибок, О.В. Цельєва, М.В. Лошицького, В.К. Колпакова, О.В. Кузьменко, Д.В. Приймаченко, В.В. Середи та ін.

Постановка завдання. Цілями статті є здійснення аналізу правового регулювання заходів щодо протидії інфекційним хворобам.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ст. 49 Конституції України законодавцем закріплено, що кожна особа має право на охорону здоров'я, яка забезпечується державою через створення умов задля належного медичного обслуговування [2]. Виконання державою будь-якого обов'язку передбачає наявність його нормативно-правове регулювання. Тому аналіз змісту низки нормативно-правових актів, якими врегульовано застосування заходів щодо протидії інфекційним хворобам, є досить актуальним.

Окремі аспекти правового регулювання терміна «охорона», «захист» населення від інфекційних хвороб були досліджені у наукових працях таких вчених, як А. Сербіна, В. Темченко, проте

правова регламентація заходів щодо протидії інфекційним хворобам залишається недостатньо дослідженою та потребує подальшого вивчення.

Нормативно-правове регулювання заходів, які би протидіяли інфекційним хворобам в Україні, знижували їх поширювання та вплив на здоров'я населення, відбувалося з моменту становлення України як незалежної держави. Про це свідчить прийняття у 1991 р. Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» [3]. Цей нормативно-правовий акт встановлює порядок діяльності у сфері профілактики, а також лікування та підтримки, які необхідні для забезпечення ефективної державної протидії поширенню інфекційної хвороби, що зумовлена вірусом імунодефіциту людини (далі – ВІЛ).

Відповідно до ст. 4 зазначеного Закону заходи у сфері протидії поширенню інфекційних хвороб, зумовлених ВІЛ, держава забезпечує через:

- 1) інформаційно-роз'яснювальну роботу з населенням;
- 2) постійний моніторинг епідемічної ситуації в державі;
- 3) контроль за здійсненням заходів із запобігання захворюванню на ВІЛ-інфекцію;
- 4) доступність засобів профілактики для населення;
- 5) реабілітаційну роботу з особами, котрі вживають наркотичні засоби та психотропні речовини шляхом ін'єкцій;
- 6) провадження інформаційної діяльності з населенням для формування стереотипу здорового способу життя;
- 7) соціального захисту осіб, які живуть з ВІЛ;
- 8) державний санітарно-епідеміологічний нагляд за лікувально-діагностичним процесом і його безпекою в закладах охорони здоров'я та ін. [3].

У 1992 р. відбулося прийняття базового Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», яким держава визначила пріоритетність у діяльності держави саме в напрямку охорони здоров'я, удосконалення медичної допомоги та запровадження здорового способу життя [1]. Цим Законом вперше було визначено засади охорони здоров'я населення в Україні – соціальні, економічні, організаційні, правові, які мали сприяти усуненню факторів, що шкодять здоров'ю населення, а також попереджувати захворювання, знижувати захворюваність населення загалом.

Зі змісту ст. 30 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» зрозуміло, що запобігання інфекційним хворобам є прерогативою держави, яка повинна забезпечувати планомірне науково обґрунтоване попередження, лікування, локалізацію і ліквідацію інфекцій-

них хвороб. Задля досягнення успішного запобігання поширення інфекційних хвороб, а також їх ліквідації, ч. 3 ст. 30 цього Закону закріплено за Кабінетом Міністрів України можливість запровадження особливих умов і режимів стосовно праці, навчання, а також пересування населення та перевезення як на всій території України, так і на її окремих місцевостях [1].

Проаналізувавши зміст Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», можна стверджувати, що ним було запроваджено фундаментальні основи, які стосувалися ролі та значення держави у регулюванні відносин щодо охорони здоров'я населення загалом. У свою чергу, цей Закон визначив правове підґрунтя для прийняття низки інших нормативно-правових актів, які передбачають застосування невідкладних заходів щодо протидії інфекційним хворобам і їх поширенню серед населення України.

Для запобігання та протидії масового поширення інфекційних хвороб серед населення в Україні було прийнято такі нормативно-правові акти, які передбачали застосування заходів щодо протидії інфекційних хвороб:

Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» 1994 р. [4];

Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» 2000 р. [5];

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Комплексного плану заходів щодо запровадження та розповсюдження санітарно-медичних документів єдиної форми» 2000 р. [6];

Закон України «Про протидію захворюванню на туберкульоз» 2001 р. [7];

Постанову Верховної Ради України «Про інформацію Кабінету Міністрів України про стан захворюваності населення України на інфекційні хвороби та заходи щодо її зниження» 2006 р. [8];

Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки в умовах спалаху пандемічного грипу в Україні» 2009 р. [9];

Постанову Верховної Ради України «Про ситуацію, що склалася у зв'язку з епідемією грипу та пандемічного грипу А(Н1N1), та першочергові заходи протидії її поширенню» 2009 р. [10];

Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про підготовку до проведення вакцинації населення проти пандемічного грипу А(Н1N1) Каліфорнія /04/09 та/або сезонного грипу» 2009 р. [11];

Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил санітарної охорони території України» 2011 р. [12];

Закон України «Про затвердження Загальнодержавної цільової соціальної програми протидії ВІЛ-інфекції/Сніду на 2014–2018 рр.» 2014 р. [13];

Постанову Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» 2020 р. [14];

Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки в умовах спалаху гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» 2020 р. [15].

Правовий аналіз змісту деяких з них зводиться до такого.

Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» визначив вимоги безпеки для здоров'я та життя населення; санітарні заходи та протиепідемічні (профілактичні) заходи, завдяки яким відбувається усунення шкідливого впливу факторів середовища життєдіяльності людини, а також запобігання виникненню та поширенню інфекційних хвороб, їх зменшення та ліквідація. Відповідно до ст. 14 цього Закону вимоги безпеки передбачаються національними стандартами та іншими нормативно-технічними документами, які супроводжують сировину, вироби, технології тощо. Нагляд за дотриманням таких вимог здійснюється виключно органами державної санітарно-епідеміологічної служби (нині – Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, у структуру якої входять Управління державного нагляду за дотриманням санітарного законодавства і Відділ організації санітарно-епідеміологічних розслідувань) [4].

Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» було прийнято для визначення засад діяльності окремих суб'єктів – органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та підприємств, установ і організацій, спрямуванням якої є запобігання виникненню та поширенню інфекційних хвороб серед населення. Цей Закон вперше нормативно закріпив термін «дезінфекційні заходи», під яким визначено заходи, спрямовані на знищення збудників інфекційних хвороб. Серед таких заходів протидії інфекційним хворобам дефініційною статтею – ст. 1 цього Закону – визначено дезінфекцію, дезінсекцію та дератизацію [5]. Дезінфекція передбачає

заходи зі знищення збудників інфекційних хвороб у середовищі життєдіяльності людини; дезінсекція – заходи, спрямовані на знищення переносників збудників інфекційних хвороб (комах); дератизація – заходи, що передбачають знищення гризунів, які можуть бути переносниками збудників інфекційних хвороб. Згодом ці термінологічні визначення заходів протидії інфекційним хворобам деталізовано у Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил санітарної охорони території України» [12].

Крім того, ст. 11 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» серед заходів, спрямованих на протидію поширенню інфекційних хвороб, визначено також: профілактичні, протиепідемічні, обмежувальні заходи.

Основними завданнями Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Комплексного плану заходів щодо запровадження та розповсюдження санітарно-медичних документів єдиної форми» визначено профілактику інфекційних і паразитарних хвороб та здійснення відповідних профілактичних заходів, створення системи забезпечення обігу санітарно-медичних документів, удосконалення системи інформування населення щодо стану інфекційної захворюваності, а також щодо шляхів поширення інфекційних хвороб, виключення фальсифікації даних про проходження медичних оглядів [6].

Із прийняттям у 2001 р. Закону України «Про протидію захворюванню на туберкульоз» закріплено поняття протиепідемічного режиму, який передбачає заходи, спрямовані на захист населення від зараження збудником туберкульозу [7]. Крім того, до протитуберкульозних заходів цим Законом віднесено заходи, спрямовані на профілактику туберкульозу, на його виявлення та діагностику, на лікування та реабілітацію.

Ст. 3 Закону протидію туберкульозу віднесено до складової частини державної політики, а протитуберкульозні заходи – до завдань, які мають виконувати центральні та місцеві органи виконавчої влади, а також органи місцевого самоврядування.

На виконання державної політики у сфері протидії інфекційним хворобам відповідно до ст. 7 Закону України «Про протидію захворюванню на туберкульоз» місцеві органи виконавчої влади уповноважені здійснювати протитуберкульозні заходи, контролювати виконання протитуберкульозних заходів юридичними та фізичними особами, інформувати населення про епідемічну ситуацію щодо захворюваності. Органи місцевого самоврядування мають повноваження затверджу-

вати місцеві програми протидії захворюванню туберкульозом, здійснювати матеріально-технічне та фінансове забезпечення таких місцевих програм, забезпечувати виконання заходів соціального захисту осіб, хворих на туберкульоз [7]. На виконання вимог цієї норми Закону місцеві ради окремим рішенням можуть приймати розпорядження, яким затверджувати заходи, спрямовані на зниження та запобігання спалахам інфекційних хвороб, а також на поліпшення санітарно-гігієнічної ситуації окремої місцевості. Прикладом такого рішення може бути Рішення Миколаївської міської ради № 35/15 від 18 червня 2009 р. [16] та Протокол засідання Постійної комісії з питань техногенно екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій «Про попередження розповсюдження нової коронавірусної інфекції (COVID-19) та введення обмежувальних заходів на території міста Києва» № 10 від 16 березня 2020 р. [17].

Постановою Верховної Ради України «Про інформацію Кабінету Міністрів України про стан захворюваності населення України на інфекційні хвороби та заходи щодо її зниження» акцентовано увагу на таких заходах, як покращення матеріально-технічної бази установ, їх фінансування, придбання спеціального автотранспорту для евакуації хворих осіб на інфекційні хвороби та здійснення профілактичних і протиепідемічних заходів [8].

Рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 30 жовтня 2009 р. «Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки в умовах спалаху пандемічного грипу в Україні» передбачено посилення моніторингу епідемічної ситуації в Україні, протиепідемічного режиму, здійснення прогнозування можливих наслідків поширення гострих респіраторних вірусних захворювань і пандемічного грипу і проведення дезінфекційних заходів [9].

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил санітарної охорони тери-

торії України» теж містить закріплення протиепідемічних і профілактичних заходів, об'єднаних у термін «медико-санітарні заходи», які здійснюються задля недопущення поширення інфекційних хвороб [12].

На відміну від вищезазначених нормативно-правових актів, Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки в умовах спалаху гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» містить радикальні обмежувальні заходи, спрямовані на протидію інфекційній хворобі COVID-19, яка, за висновками Всесвітньої організації охорони здоров'я, набула статусу пандемії. До таких заходів віднесено закриття пунктів пропуску через державний кордон України, затвердження порядку тимчасової ізоляції осіб, якщо вони мають підозру на захворювання [15].

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, слід відзначити, що заходи щодо протидії інфекційним хворобам, визначені чинним законодавством, переважно зводяться до профілактичних, протиепідемічних та обмежувальних. Профілактичні заходи відіграють важливу роль у протидії інфекційним захворюванням населення, оскільки мають на меті забезпечити належну поінформованість населення щодо небезпеки та способів поширення інфекційних хвороб.

Становлення та розвиток нормативно-правового регулювання та запровадження заходів протидії інфекційним хворобам має тривалу, проте фрагментарну хронологію. Це свідчить про відсутність із боку держави систематичної протидії інфекційним хворобам серед населення України, що, у свою чергу, впливає на ефективність здійснюваних заходів. Нормативно-правова регламентація протидії інфекційним хворобам має бути адаптованою до положень Міжнародних медико-санітарних правил, тому потребує подальшого вдосконалення.

Список літератури:

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/ed19921119>.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>.
3. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ : Закон України від 12 грудня 1991 р. № 1972-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1972-12>.
4. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24 лютого 1994 р. № 4004-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12>.
5. Про захист населення від інфекційних хвороб : Закон України від 06 квітня 2000 р. № 1645-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14>.

6. Про затвердження Комплексного плану заходів щодо запровадження та розповсюдження санітарно-медичних документів єдиної форми : Постанова Кабінету Міністрів України від 06 грудня 2000 р. № 1784. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1784-2000-%D0%BF#Text>.

7. Про протидію захворюванню на туберкульоз : Закон України від 05 липня 2001 р. № 2586-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2586-14#Text>.

8. Про інформацію Кабінету Міністрів України про стан захворюваності населення України на інфекційні хвороби та заходи щодо її зниження : Постанова Верховної Ради України від 12 січня 2006 р. № 3339-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3339-IV#Text>.

9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 жовтня 2009 р. «Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки в умовах спалаху пандемічного грипу в Україні» : Указ Президента України від 31 жовтня 2009 р. № 887/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/887/2009>.

10. Про ситуацію, що склалася у зв'язку з епідемією грипу та пандемічного грипу А(Н1N1), та першочергові заходи протидії її поширенню : Постанова Верховної Ради України від 05 листопада 2009 р. № 1700-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-17>.

11. Про підготовку до проведення вакцинації населення проти пандемічного грипу А(Н1N1) Каліфорнія /04/09 та/або сезонного грипу : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 23 листопада 2009 р. № 854. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0854282-09>.

12. Про затвердження Правил санітарної охорони території України : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2011 р. № 893. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/893-2011-%D0%BF#Text>.

13. Про затвердження Загальнодержавної цільової соціальної програми протидії ВІЛ-інфекції/Сніду на 2014-2018 роки : Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1708-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1708-18>.

14. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF>

15. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки в умовах спалаху гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» : Указ Президента України від 13 березня 2020 р. № 87/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87/2020#n2>.

16. Про затвердження заходів щодо зниження інфекційної захворюваності, запобігання спалахам інфекційних хвороб та поліпшення санітарно-гігієнічної ситуації у м. Миколаєві на 2009–2014 роки : Рішення Миколаївської міської ради від 18 червня 2009 р. № 35/15. URL: <https://mkrada.gov.ua/documents/1884.html?PrintVersion>.

17. Про попередження розповсюдження нової коронавірусної інфекції (COVID-19) та введення обмежувальних заходів на території міста Києва : Протокол засідання Постійної комісії з питань техногенно екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій від 16 березня 2020 р. № 10. URL: https://kyivcity.gov.ua/news/protokol_zasidannya_postiyno_komisi_z_pitan_tekhnogenno_ekologichno_bezpeki_ta_nadzvichaynikh_situatsiy_pro_dodatkov_i_zakhodi_zapobigannya_poshirennyu_novo_koronavirusno_infektsi_COVID_19_povniy_tekst_dokumentu/.

18. Сербін А. Захист населення від інфекційних хвороб в період карантину. *Місьцеве самоврядування*. 2020. № 4. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2020/april/issue-4/article-108052.html>.

19. Темченко В. Особливості юридичного змісту термінів «захист» та «охорона» у механізмі забезпечення прав людини. *Вісник Академії управління МВС*. 2007. № 2–3. С. 58–65.

Bohdan B.V. LEGAL REGULATION OF MEASURES ON COMBATING INFECTIOUS DISEASES

This scientific article analyzes the laws and regulations that regulate the fight against infectious diseases and focuses on existing legal gaps and conflicts.

Legal analysis of such regulations as: Fundamentals of the legislation of Ukraine on health care; On combating the spread of diseases caused by the human immunodeficiency virus (HIV) and legal and social protection of people living with HIV; On ensuring the sanitary and epidemic well-being of the population; On protection of the population from infectious diseases; On approval of the Comprehensive Action Plan for the introduction and dissemination of uniform medical documents; On combating tuberculosis; On the information of the Cabinet of Ministers of Ukraine on the state of morbidity of the population of Ukraine against infectious diseases and measures to reduce it; About the situation in connection with the epidemic of influenza and pandemic influenza A (H1N1), and priority measures to combat its spread; On preparation for vaccination of the population against pandemic influenza A (H1N1) California / 04/09 and / or seasonal influenza; About the statement of Rules of sanitary protection of the territory of Ukraine; On approval of the

National Targeted Social Program for Combating HIV / AIDS for 2014–2018; On the prevention of the spread of acute respiratory disease COVID-19 caused by coronavirus SARS-CoV-2 in Ukraine, it was possible to state that the measures to combat infectious diseases, which are defined by current legislation, are mainly preventive, anti-epidemic and restrictive. Preventive measures play an important role in combating infectious diseases of the population, as they aim to ensure that the population is properly informed about the dangers and ways of spreading infectious diseases.

The author emphasizes that the regulatory framework for combating infectious diseases should be adapted to the provisions of the International Health Regulations, so it needs further improvement.

Key words: *infectious diseases, counteraction, subjects of public administration, pandemic, international standards.*